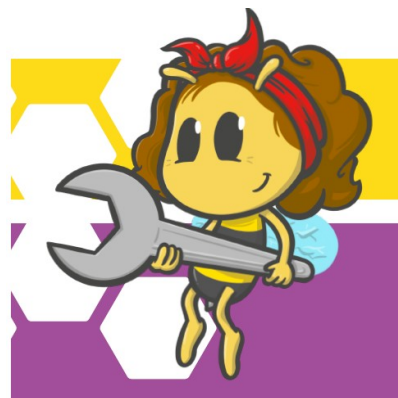

Gimcana sobre les dones referents de Reus

Inici i finalització al Gaudí Centre, Plaça del Mercadal,3

IMPORTANT: l'activitat no requereix l'ús del mòbil, els codis QR serveixen per ampliar la informació. Si és el cas es pot descarregar des de la web <https://www.reus.cat/serveis/gimcana-sobre-les-dones-referents-de-reus> per treballar-ho amb anterioritat o portar-ho imprès. També hi trobareu més informació sobre la Gimcana.

Per exemple hi ha un escrit en el qual s'explica per què es commemora el Dia de la Dona Treballadora i està enllaçat amb un codi QR a la primera pàgina del quadern que podeu haver descarregat anteriorment de la web i tenir-ho imprès o haver-ho explicat anteriorment a classe.

1. Enviar un correu a infoturisme@reus.cat de l'Oficina de Turisme situada al Gaudí Centre per avisar de quin dia, a quina hora i quants assistents hi haurà perquè puguin preparar el material corresponent. Des de l'oficina us enviaran un correu de confirmació conforme l'han rebut.

2. El dia i hora indicats la responsable del centre escolar **entrarà al Gaudí Centre per demanar els quaderns** (1 per cada 4-5-6 alumnes, per tant caldrà tenir preparats prèviament els grups). A l'exterior a la mateixa plaça es podran repartir entre els grups i fer l'explicació del funcionament. Opció de recollir els quaderns amb anterioritat a la Regidoria d'Educació i Ciutadania (escriu un correu a coordinacio.pee@reus.cat). A les dues primeres pàgines del quadern hi trobareu l'explicació:

Bon dia! Sabeu qui soc? Sí, soc l'estàtua de la Dona Treballadora. Des de 2003 que soc a Reus per recordar el paper de totes les dones al món. Voleu saber què commemorem el Dia de la Dona Treballadora? Escanegeu [aquest codi](#) i us ho explicaré en menys d'un minut.

Per no haver d'utilitzar el mòbil podeu portar impresa l'explicació o haver-ho LLEGIT abans a classe (Annex 1)

Però, sabeu què? Tinc un problema gros. Com veieu, a sota el braç duc un rusc d'abelles. Les abelles són molt treballadores i la gran majoria són femelles, per això són el símbol de la dona treballadora. Així, des que soc a Reus que sis abelles viuen amb mi en aquest rusc. Són l'abella metgessa, l'abella obrera, l'abella pintora, la bibliotecària, la professora i, naturalment, l'abella reina, la mare de totes les abelles. De tant en tant van a fer un tomb per Reus i sempre tornen abans que es faci fosc. Però ara ja fa dies que van marxar volant i encara no han tornat. I, és clar,

tinc por que s'hagin perdut. Jo les aniria a buscar, però soc una estàtua i no em puc moure d'aquí. Vosaltres m'hi ajudaríeu?

*Us ho agrairé sempre. Mireu, jo penso que han anat a veure les seves referents. Que qui són les seves referents? Molt fàcil, les dones importants de Reus que van tenir la seva mateixa professió. Ah! Una última cosa, cada abella viu en una cel·la del rusc i no les podem canviar de lloc. Quan les trobeu, si us plau, heu d'endevinar a quina cel·la viu cadascuna. Quan acabeu, torneu a l'Oficina de Turisme, allà hi he deixat el meu rusc. Torneu cada abella al seu lloc i jo, a canvi, us faré un regal. **Abans de tot, veniu-me a buscar. Soc a la plaça de la Dona Treballadora. Allà començarà la vostra aventura!***

3. Iniciar la gimcana. Fer el recorregut per anar als diferents espais que ens indica el mapa: Plaça de la dona treballadora, Casal de la dona, Facultat de Medicina (PI Patcada), Parròquia de Sant Joan Baptista, Carrer de Santa Anna i Centre de Lectura. En cadascun dels espais és fàcilment identificable el plafó en el qual es pot llegir una breu biografia de les dones referents i que es pot completar amb els codis QR (no obligatori) i que també teniu a l'**annex 2** i a la [web](#). Seguint les explicacions del quadern a cadascun dels plafons hi ha les instruccions per resoldre l'engima o una pista de com fer-ho, i a la part de darrera del quadern és on s'hauran d'anotar les solucions.

Quan es retorni a l'Oficina de Turisme, la referent del centre hi entrarà per demanar la caixa secreta (de fusta en forma de rusc d'abella) en la qual s'hi encaixen unes peces identificades segons els enigmes resolts (abella metgessa, avella obrera...) i s'obri un espai ocult on hi ha el detall per haver resolt correctament la gimcana. Hi trobareu un petit escrit en el qual hi posa que cal recollir el detall a l'Oficina de Turisme. Per tant s'hi retornarà la caixa amb totes les peces i us el donaran.

Recomanem:

- **Escollir la ruta per fer la gimcana (mapa annex 3)**
Ex. : Plaça de la dona treballadora (com recomana el quadern) , Casal de la dona, Facultat de Medicina, Parròquia de Sant Joan Baptista, Carrer de Santa Anna i Centre de Lectura.
- Recordar que si cal entrar a espais tancats, com és el cas (centre de lectura a la sala Regina Figuerola i Parròquia de Sant Joan, dins l'església per observar un retaule), cal **respectar-los i estar en silenci**. Si excepcionalment aquests llocs estan tancats, podeu trobar a (**l'annex 4**) les fotografies, que també estan a la [web](#)

Gimcana permanent

Les abelles perdudes

Referents femenins de la ciutat de Reus

Regina Figuerola Rebull
(Reus, 1918 - 1937)

Bibliotecària

Regina Figuerola estudià a l'Escola-Taller d'Art de Tarragona. Al mateix temps ajudava al taller de confecció de roba femenina de sa mare, que havia quedat vídua precocement, i feia tasques d'auxiliar a la biblioteca del Centre de Lectura de Reus. Aquesta biblioteca era una de les principals de Catalunya, amb més de 17.000 usuaris anuals.

Regina hi treballava de forma intermitent fins que, el maig de 1936, la directiva del Centre la contractà com a auxiliar del servei de biblioteca. Les seves qualitats havien de ser manifestes, ja que el Centre de Lectura exigia a les auxiliars una gran preparació i cultura, i feia passar totes les aspirants per un dur examen.

Durant els primers mesos de la Guerra Civil el Centre de Lectura seguia funcionant normalment. Tanmateix, la guerra feu un gir quan l'aviació italiana i alemanya començaren a bombardejar sistemàticament la població civil des de l'illa de Mallorca. Reus patí el primer bombardeig l'abril de 1937. El 17 de setembre de 1937 Regina Figuerola estava treballant a la seva taula quan una bomba impactà sobre la biblioteca. La seva germana Maria acudí al Centre de Lectura intuïnt el pitjor: ella mateixa ajudà a desennunyar per alliberar el cos de la Regina, que moria amb tan sols 19 anys.

Exretret del llibre "Miralls de Lluna, dones als espais urbans de Reus" de Carme Puyol Torres.

Per a més informació

guarden
de
llibres
armaris
blaus
els
roure

AMLAB
12
mesos
d'activitat

Dia de la Dona Treballadora

El 8 de març se celebra el Dia Internacional de la Dona. Es deu a l'activista russa Aleksandra Kol·lontai, qui va ser la portaveu perquè aquest dia esdevingués festa nacional a la Unió Soviètica després de la Revolució d'Octubre de 1917. 58 anys després, el 1975, l'Organització de Nacions Unides (ONU) va decretar la celebració del "Dia Internacional de la Dona" cada 8 de març i, el 1977, l'Assemblea General d'aquest organisme el va proclamar de manera definitiva "Dia Internacional pels Drets de la Dona i la Pau Internacional". Però, quin és l'origen d'aquesta data?

L'origen del Dia de la Dona abans de la Gran Guerra

A principis del s.XX la qüestió de la igualtat de les dones i de si podien participar al govern estava sent molt debatuda. Les organitzacions de la classe treballadora lluitaven pels drets de la dona a diversos països, però a tots ells es va obstaculitzar l'aprovació de lleis que donessin drets a les dones.

Les dones socialistes dels Estats Units d'Amèrica (EUA) van organitzar, el **28 de febrer de 1909**, grans manifestacions i reunions exigint drets polítics per a les dones obreres. Aquest va ser el primer "Dia de la Dona".

Ja abans de la 1a Guerra Mundial, molts treballadors homes tenien dret a vot als països capitalistes, excepte a Rússia. Les dones (al costat dels treballadors no qualificats o immigrants, i dels homes negres als EUA) romanien sense aquest dret. Al mateix temps, el capitalisme exigia la participació de la dona: cada any creixia el nombre de dones en fàbriques i tallers, o com a serventes i netejadores.

Però els últims anys abans de la guerra la pujada dels preus va forçar fins i tot a la més pacífica mestressa de casa a interessar-se per qüestions polítiques i a protestar. Les "revoltes de les mestresses de casa" es van tornar freqüents, esclatant a Àustria, Anglaterra, França i Alemanya.

En aquest context, el 1910, a la 2a Conferència Internacional de Dones Socialistes, l'alemanya **Clara Zetkin** va proposar organitzar un Dia Internacional de la Dona Treballadora. Cada any, a cada país, se celebraria el mateix dia un "Dia de la Dona" sota el lema "el vot de la dona unirà la nostra força en la lluita pel socialisme": seria el **19 de març de 1911**.

Aquesta data commemorava el 19 de març del 1848, l'any de *la primavera dels pobles*, quan el rei de Prússia va cedir davant les fortes protestes populars. Entre les moltes promeses que va fer i que no va complir hi havia la introducció del vot per a les dones.

El primer Dia Internacional de la Dona va ser un èxit total. A Alemanya i Àustria s'organitzaven reunions pertot arreu. Els homes es quedaven a casa amb la canalla i les dones anaven a les reunions. Les manifestacions més grans van superar les 30.000 persones.

El Dia de la Dona va tenir resultats espectaculars als EUA i a Europa. És cert que cap parlament va fer concessions a les treballadores. Però el Dia de la Dona va aconseguir que totes les dones, fins i tot les menys conscienciades, s'assabentessin de les reunions, manifestacions, cartells, fulletons i periòdics. Els partits socialistes i els sindicats van créixer amb la incorporació de moltes dones. En resum, la consciència política de les dones va augmentar com a resultat d'aquest Dia.

L'origen del 8 de març

Les treballadores russes van organitzar per primer cop el Dia de la Dona Treballadora el 1913. El tsarisme no permetia manifestacions públiques però, per mitjà dels dos periòdics obrers (el *Pravda* i el *Lunch*), les dones organitzades van difondre el Dia Internacional de la Dona. A Petrograd les treballadores del Partit Obrer Socialdemòcrata van organitzar un fòrum sobre "La qüestió de la dona", que va ser multitudinari. Al final de l'acte la policia va intervenir i va fer moltes detencions.

El 1914 la policia va impedir d'organitzar cap manifestació pel Dia de la Dona i, les qui el van intentar organitzar van acabar a la presó. Més tard, moltes van ser deportades al nord. Aleshores va esclatar la Primera Guerra Mundial. El 1915 i 1916 el Dia de la Dona Treballadora va tenir poca repercussió.

Va ser el 1917 quan la fam, el fred i les morts de la guerra van esgotar la paciència de les dones de Rússia. El **8 de març** (23 de febrer en el calendari julià, que regia Rússia) les dones van sortir als carrers de Petrograd sense preparació ni coordinació dels partits revolucionaris. Obreres i mullers dels soldats exigien "pa per als nostres fills" i "el retorn dels nostres marits de les trinxeres". Es va enviar un batalló de soldats a la ciutat però molts d'ells no només van desertar sinó que es van rebel·lar contra els seus comandaments. És la coneguda Revolució de Febrer de 1917. Aquests esdeveniments van obligar Nicolau II a abdicar el 15 de març.

Després de la Revolució d'Octubre de 1917, amb Aleksandra Kol·lontai com a comissària del poble per a Afers Socials, la Unió Soviètica va fer oficial el 8 de març com a Dia de la Dona Treballadora. Des de llavors, la festa va començar a celebrar-se a molts altres estats. A l'Estat espanyol es va celebrar per primer cop el 1936, quan la dirigent comunista Dolores Ibárruri va liderar una marxa de dones a Madrid aquell any en vigílies de la Guerra Civil espanyola.

Segona onada feminista i implantació a l'ONU

Amb el ressorgiment del feminisme a finals dels anys seixanta tornà a implantar-se la celebració del 8 de març, que va ser declarat el 1977, per les Nacions Unides, com a Dia Internacional de les Dones.

El 8 de març de 2011 es va celebrar el primer "Dia Internacional de la Dona de les Nacions Unides" per l'ONU Dones, entitat de l'ONU per a la Igualtat de Gènere i l'Empoderament de la Dona.

El Dia Internacional de les Dones té la categoria de dia festiu a diversos estats, la majoria, ex-membres de la Unió Soviètica, com ara Armènia, Azerbaidjan, Belarús, Geòrgia, Kazakhstan, Kirguizstan, Moldàvia, Rússia, Tadjikistan, Turkmenistan, Ucraïna i l'Uzbekistan. Altres països que tenen el 8 de març com a festiu nacional són Burkina Faso, Cambodja, Corea del Nord, Cuba, Eritrea, Guinea Bissau, Laos, Madagascar, Mongòlia, Nepal, Xina, Uganda, Vietnam i Zàmbia.

Març de 2025

Anna Sugrañes Boix
Barcelona, 1911- Reus, 2004
Sindicalista i militant històrica
del partit socialista unificat de
Catalunya (PSUC)

La llarga trajectòria vital d'Anna Sugrañes va transcórrer en diferents escenaris físics i polítics. Va néixer a Barcelona el 26 de juliol de l'any 1911. El seu pare, Jeroni Sugrañes, treballava a la fàbrica de cervesa Moritz i formava part dels cos de bombers de Barcelona com a voluntari. De ben jove, l'Anita va aprendre l'ofici de la confecció a través del mestratge de la seva àvia i de la seva mare Vicenta Boix, sastresses de professió. L'any 1929 passà a treballar en un taller d'alta costura de Barcelona, la casa Lavin. "Els vestits que fèiem es venien molt cars i els nostres sous eren molt baixos", recordava.

Les dures condicions laborals del col·lectiu femení de l'agulla la porten a incorporar-se a l'activisme sindical per tal de defensar els drets de les companyes d'ofici. S'afilià a la Unió General de Treballadors, l'any 1931, quan la proclamació de la Segona República féu possible la constitució dels sindicats. Per la seva ferma implicació en el moviment obrer, va arribar a ser secretària general de la Federació del Vestit de Catalunya dins la formació sindical.

S'afilià a Esquerra Republicana de Catalunya, però a causa d'algunes discrepàncies, en plena Guerra Civil, l'any 1937, entrà a militar en el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), organització política catalana constituïda el 23 de juliol de 1936 amb la fusió del Partit Comunista de Catalunya, la Federació Catalana del PSOE, la Unió Socialista de Catalunya i el Partit Català Proletari. Quan arribà l'hora de la retirada i l'exili, Anna Sugrañes ajuda a sortir del país desenes de persones la vida de les quals estava en perill. Amb una visió premonitòria de la repressió que havia de venir, el PSUC li encomana la delicada tasca de fer desaparèixer abundants documents que podien comprometre els companys.

Ella mateixa passà a França, on inicia una dura etapa de refugiada. Es casà amb un dirigent sindical comunista francès, Robert Lettelier, que fou deportat al camp de concentració nazi d'Auschwitz, on va morir. També visqué la deportació del seu germà Josep al camp d'extermini de Mauthausen; el seu nom constava en les llistes de la Gestapo, que acabà per trobar-lo. Josep Sugrañes sobrevisqué a aquell horror i fou un dels cofundadors de l'associació Amical Mauthausen a Catalunya, que conserva la memòria d'aquells fets per a la història.

Durant els primers anys d'exili, la seva vida es reparteix entre la cura de quatre infants (tres fills de l'anterior matrimoni del marit mort i un fill de la seva unió) i la continuïtat en el compromís polític comunista, ja que formà part de la Resistència Internacional que opera al país francès contra l'ocupació de Hitler. També la trobem col·laborant amb les dones dels deportats als camps nazis. A la seva casa de París el matrimoni havia establert una xarxa de solidaritat per sobreviure a la vida quotidiana i per fugir del país; hi amagà companys exiliats i perseguits, com Josep Pàmies (germà de l'escriptora Teresa Pàmies), i esdevingué lloc de reunió de membres dels PSUC i del PCE.

L'any 1946 coneix Llorenç Rivas, que havia estat tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Lleida durant l'etapa de la II República, també sindicalista i de militància comunista, amb arrel a Reus, on havia viscut la seva infantesa. Amb ell compartir per sempre la vida familiar i un intens activisme polític. A llarg d'aquesta etapa, Anna Sugrañes entrà i sortí diversos cops d'Espanya, camuflada amb el passaport francès que havia obtingut mercès al seu primer matrimoni, per tal de fer correu a favor dels companys detinguts a una i altra banda dels Pirineus. La seva maternitat -l'any 1947 neix la Clara l'any següent el Joan- no li impedeix de continuar treballant en el seu compromís polític; la complicitat, també en l'espai domèstic, amb Llorenç Rivas era molt forta.

Com a membre activa del Partit Comunista a l'exili, va participar en el Congrés Internacional de Dones Antifeixistes de l'any 1951, que es va celebrar a Copenhaguen. Ella fou elegida per les companyes espanyoles per ser-ne la portaveu representant d'Espanya. La formació Dones Antifeixistes era una organització unitària que al nostre país veié la llum l'any 1933 sota els auspicis del Partit Comunista espanyol, tot i que tenia una composició ideològica heterogènia i que representava les dones contràries als règims feixistes de qualsevol afiliació política. Durant els anys de la Guerra Civil adquirí un renovat impuls i aglutinà una bona part de les dones espanyoles que s'organitzaren a favor de la causa republicana. La seva existència tingué continuïtat a l'exili sota la presidència de Dolores Ibarruri, La Pasionaria, i amb el suport de moltes dones republicanes exiliades.

Arran del I Congrés del PSUC a França, l'any 1956, el partit va establir un nou punt de partida polític i organitzatiu. Hi van participar cinquanta delegats de l'exili i de l'interior. S'aprovà la política de «reconciliació nacional». Es considerà que havia arribat l'hora de reforçar l'activitat del PSUC a l'interior, a Catalunya, en la clandestinitat, tot assumint els riscos que la situació política espanyola i la legislació vigent podia comportar i tot convivint amb contínues detencions i empresonaments de dirigents i membres del partit. Fou l'any que es nomenà Gregorio López Raimundo com a màxim responsable d'organització del PSUC; ell ja havia intentat el 1947 organitzar el partit a l'interior del país fins que va ser empresonat durant quatre anys i expulsat a Mèxic el 1954.

En aquest context de reconstrucció del partit i d'estratègia d'acció dins el país, Anna Sugrañes i Llorenç Rivas, amb una gran dosi de fidelitat i coherència ideològica, decidiren retornar a Catalunya, juntament amb els seus fills Clara i Joan, i s'instal·laren a Reus l'any 1959 amb l'objectiu de reconstituir i organitzar el PSUC a la ciutat. Crearen i aglutinaren el Comitè Local, i la casa de la parella va ser lloc de trobada dels seus membres actius fins que es va legalitzar el partit. En aquests anys, van augmentar els militants del PSUC i també la seva lluita contra la dictadura, per la recuperació de les llibertats nacional i per la democràcia, i el partit es convertí en el referent més important per a la majoria d'antifranquistes.

Dins l'àmbit laboral, Anna Sugrañes començà a treballar en el sector de la fruita seca fins que trobà una feina en un taller de confecció. La seva convicció en la defensa de la classe treballadora la portà a participar en la gestació de Comissions Obreres (CCOO), que s'inicià a principi de la dècada dels 60 i es constituí com a organització l'any 1966.

Aquesta organització sindical de caràcter unitari, tot i el protagonisme del PCE i del PSUC, va ser el pal de paller de la reconstrucció del moviment obrer després de la Guerra Civil, en un marc polític dictatorial que suprimí tots els sindicats obrers i creà els sindicats verticals per rams professionals, fortament intervinguts per l'Estat, i, per tant, condemnà al total desmembrament qualsevol organització obrera de caire lliure i democràtic.

Anna Sugrañes s'incorporà a l'acció sindical i seguí una eficaç tàctica que es basava a introduir-se en el sindicat vertical -«sindicat groc»- i presentar-se a les eleccions sindicals per a enllaços, delegats i jurats d'empresa per tal d'ocupar llocs de representació en el si de la Central Nacional Sindicalista (CNS) del règim; eren «infiltrats», tal com els anomenaven en l'argot obrer de l'època. D'aquesta forma, utilitzaven les esclixes de la legalitat que proporcionaven la Llei sindical i la Llei de convenis col·lectius de 1958 per tal d'esdevenir interlocutors amb la patronal i el govern, i treballar des de dins per aconseguir una nova estructura sindical. Alhora, la seva acció també es desenvolupava en els centres de treball en tasques de conscienciació, mobilització i solidaritat dels treballadors per assolir unes millors condicions de treball i reivindicar les llibertats fonamentals d'associació, expressió, manifestació i vaga.

Comissions Obreres va aglutinar una gran part del moviment obrer durant el franquisme i va mantenir viva i activa la lluita de la classe treballadora en un marc en el qual la clandestinitat comportà als dirigents i militants patir una forta i continuada repressió fins a la seva legalització i constitució com a sindicat l'any 1976, un moment en què Anna Sugrañes hi va continuar vinculada, aleshores des de la legalitat.

Visqué de forma activa la constitució de l'Assemblea de Catalunya a Reus, aquella plataforma de resistència i lluita antifranquista d'abast català que, al voltant de tres acords programàtics -llibertat, amnistia i Estatut d'autonomia-, cohesionà diversos partits polítics, associacions i entitats no estrictament polítiques i molts independents.

L'any 1976 fou d'una gran intensitat política. S'esperava d'un dia a l'altre la legalització del PSUC i els membres del Comitè Local de Reus treballaren amb entusiasme organitzant diferents actuacions ciutadanes per a aquell moment. Van preparar l'edició Aquesta especial monogràfica de la revista *Avant*, òrgan de comunicació i difusió del Comitè Local, editada en català i en forma de ciclostil, aquell instrument tan odiat pel règim franquista i que tan útil havia estat per a la comunicació en la lluita clandestina!.

Així mateix, organitzaren el primer míting del partit al Camp de Tarragona, que era el segon que es feia a Catalunya. El PSUC era encara clandestí però es volia commemorar el quarantè aniversari de la seva creació de forma pública i notòria. Fou el 20 de juliol de 1976 al Teatre Bartrina del Centre de Lectura de Reus. Sota el lema «Una opció democràtica per al futur», es celebrà la presentació oficial del partit dels comunistes catalans en una emotiva jornada. L'acte estava presidit per Llorenç Rivas, que obrí el torn de paraules davant vora mil persones que omplien la sala. Hi van intervenir Josep Solé Barberà, Jordi Piqué, Josep Colomé, Salvador Taverna, Anna Sugrañes i Miquel Sánchez Murillo.

Anna Sugrañes féu el seu parlament amb el títol «L'alliberament de la dona», en el qual, tal com va recollir la crònica de la revista Canigó, *«confessà la seva emoció després de 37 anys de silenci públic, encara que no d'acció i resumeix les aspiracions de la dona en relació a l'amnistia i la igualtat de drets i la seva participació en el combat per la llibertat del país, ja que, amb les seves paraules: "el país no pot anar coix."»* Amb aquestes paraules, feia contundent declaració de la necessària incorporació de la dona a la política activa i a la dinàmica de la construcció de l'estat democràtic en uns moments en què el moviment feminista català acabava de prendre forma manifesta en les Primeres Jornades de la Dona (maig de 1976) i en un marc en què les dones del PSUC reivindicaven des del partit un nou rol en la dimensió política, ideològica, legal, social i familiar.

Aquesta intervenció es pot considerar el primer manifest de caràcter feminista de la Transició a Reus. La seva exposició plena de vehemència i convenciment impressionà una dona reusenca que acudí a la convocatòria del PSUC al Teatre Bartrina, Antònia Abelló Filella, militant d'Esquerra Republicana de Catalunya.. Ella va escriure un article titulat «La llavor» en què destacà l'emoció sincera que traspuaren les paraules d'Anna Sugrañes, la força del contingut, i en el qual declara una gran admiració per la seva trajectòria en la *«lluïta sorda, apagada i clandestina»*. *«Les ovacions més càlides, més espontànies foren per a ella»*, testimonià Antònia Abelló.

Aquest míting, que marcava una important fita en la conjuntura de la Transició, fou clausurat per l'advocat reusenc Josep Solé Barberà, un dels fundadors del PSUC, que dedicà un sentit record als companys morts en els 40 anys de dictadura, i quan va prometre l'assistència de Gregorio López Raimundo en el proper míting, s'escoltaren unes veus espontànies del públic cridant: «Se sent, se sent, Gregori hi és present». Tot i el caràcter cívici i la legalitat de l'acte, els oradors, també Anna Sugrañes, van haver d'anar a declarar al jutjat.

Properes les primeres eleccions generals de la Transició, el Comitè Local del PSUC redactà i publicà la «Declaració al Poble de Reus», on anunciava la seva legalització i acabava amb una crida a la participació dels reusencs en la convocatòria electoral, perquè anessin a les urnes *«de forma responsable donant suport a les forces més conseqüents en la defensa de les llibertats, l'Amnistia i l'Estatut d'Autonomia.»*

La legalització del PSUC, el 2 de maig de 1977, obrí un nou horitzó per als militants que havien viscut tants anys en un estat amatent, si bé incansablement actiu. Una nova etapa s'iniciava per a Anna Sugrañes.

En les primeres eleccions municipals democràtiques de 1979, formà part de les llistes del PSUC per a l'Ajuntament de Reus; tanmateix, una circumstància personal -la malaltia del seu marit, Llorenç- l'apartà temporalment de la primera línia de la política local.

Amb motiu de la commemoració del cinquantè aniversari de la fundació del PSUC, tingué lloc a Reus un acte central, la conferència «El PSUC, 50 anys d'història de Catalunya», donada per tres veus històriques del partit dels comunistes catalans: Anna Sugrañes, Josep Solé Barberà i Francesc Roca. L'acte fou organitzat per la Secció de Ciències Socials del Centre de Lectura de Reus, l'octubre de 1986. La lucidesa de l'Anita, com l'anomenaven els seus amics i companys, permetia a aquesta antiga lluitadora seguir comunicant la seva experiència i continuar manifestant la seva fidelitat a una ideologia.

Novament la trobem a la llista dels candidats del PSUC a les eleccions del Parlament de Catalunya per la circumscripció de Tarragona en la convocatòria de 1984, amb la formació Iniciativa per Catalunya-Verds el 1992, i també a les eleccions de l'any 1999 amb Esquerra Unida i Alternativa.

El desembre de l'any 2001, Anna Sugrañes veié reconeguda la seva llarga trajectòria de compromís polític i sindical amb la concessió de la Medalla Francesc Macià, un guardó que va ser creat pel Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya l'any 1938, i que es va recuperar a partir de 1981, per tal de donar reconeixement a l'esforç i la dedicació de les persones, empreses, col·lectius i entitats dins l'àmbit del treball.

Incansable, als seus 90 anys, participava en la manifestació de cada Primer de Maig; es mantenia vinculada a la vida sindical de pensionistes i jubilats a través de la Coordinadora de la Gent Gran i continuava formant part activa del partit comunista dels catalans dins el PSUC-viu, partit sorgit l'any 1977 de la refundació a partir dels membres escindits de la federació d'Iniciativa per Catalunya (IC).

La ciutat on Anna Sugrañes va viure i on va desenvolupar un intens activisme polític durant una gran part de la seva vida va voler retre-li un sentit homenatge. L'any 2002, l'Ajuntament de Reus li concedí la Menció Honorífica Municipal «per la seva lluita per assolir les llibertats democràtiques».

La seva figura de militant històrica i compromesa no va ser mai oblidada; així, en ocasió de la celebració del seixanta-setè aniversari del PSUC, l'estiu de 2003, va rebre un sentit homenatge, junt amb Gregorio López Raimundo, Trini Gallego i Francesc Noguero, organitzat per la formació PSUC-viu del qual, Anna Sugrañes en va formar part i fou integrada al seu Comitè Central d'Honor.

La seva fou una dilatada trajectòria vital que durà 93 anys, un camí que visqué de forma intensa, compromesa i coherent, una història de lluita infatigable per aconseguir un estat democràtic i pels drets socials i laborals dels treballadors.

I així la recordaren les nombroses notes i articles de premsa que es redactaren arran de la seva mort, el 19 d'agost de l'any 2004: «*Avui comunistes, treballadores i treballadors estem de dol, se'ns ha anat l'Anita*», o «*Des de Reus, Anna Sugrañes fou peça clau en la reconstrucció del PSUC en la clandestinitat*».

En paraules de Teresa Pàmies, de la seva vida ens quedarà «*el missatge d'una lluitadora, la perdurabilitat del seu exemple i la seva força moral seguiran irradiant*».

Aquells ideals que guiaren la seva vida els compartí amb la seva filla Clara. Per a ella els principis del socialisme comunista han estat l'al·licient per continuar en l'activisme polític dins el mateix partit on la seva mare va militar. En l'actualitat, Clara Rivas Sugrañes milita dins les files del PSUC-Viu del qual és membre de l'executiva del Comitè Central, i és representant per la província de Tarragona del Comitè Federal del Partit Comunista d'Espanya. Així mateix, està integrada en el Consell Nacional d'Esquerra Unida Alternativa.

PUYOL TORRES, Carme, *Miralls de Lluna. Dones als espais urbans de Reus*. Ajuntament de Reus, 2008

Magdalena Folch Solé
Reus, 1903 – Tarragona, 1981
Dibuixant i pintora,
Professora de filosofia i dibuix i pintura

La seva infantesa ja augurava el camí que escolliria, perquè ben aviat es desvetllà la seva afecció al dibuix i les seves aptituds innates. Quan tenia nou anys va ingressar a l'Escola Municipal d'Arts i Oficis. Aquest centre d'ensenyament, que havia estat creat el 1898 i que donava resposta a les reiterades peticions de diferents col·lectius reusencs, esdevingué una important institució ciutadana d'ensenyament artístic i d'oficis artesans. La jove Magda hi assistí fins a l'edat de setze anys i en va sortir amb un sòlid bagatge.

Segura dels coneixements adquirits i amb vocació docent, l'any 1922 sol·licità a l'Ajuntament reusenc el càrrec de professora auxiliar de dibuix de l'Escola i es convertí en ajudant del professor Tomàs Bergadà, sense deixar d'ampliar els seus coneixements, continuà amb la pràctica del dibuix i la pintura.

Al mateix temps, Magda Folch havia optat per cursar el batxillerat en uns anys en què la presència de noies a les aules d'ensenyament secundari era força excepcional. Decidida a seguir estudiant, es matriculà a la Universitat de Barcelona, on es llicencià en Filosofia i Lletres i on també seguí els cursos de l'Escola de Bibliotecàries.

En l'«Exposició d'Artistes Reusencs» que organitzà el Centre de Lectura de Reus l'any 1926, hi va participar amb set quadres. La seva experiència docent en el camp de l'art li valgué ser nomenada, aquest mateix any, professora titular de dibuix a l'Escola Municipal d'Aprenents i de Comerç, que es va convertir, l'any 1929, en l'Escola del Treball.

La seva tendència al retrat es va poder veure, per primer cop, en una sèrie de dibuixos al carbó que exposà el 1929 a Salou. Alhora, començà a donar classes de Filosofia a l'Institut de Secundària de Reus. Aquest vessant pedagògic aportà un enriquiment personal i professional remarcable en la seva trajectòria vital i artística. L'any 1930 presentà una col·lecció de dibuixos al Centre de Lectura de Reus; era la primera exposició individual que feia a la seva ciutat. També prengué part en la «III Exposició d'Art» a Tarragona. En reconeixement de la seva vàlua, l'Ajuntament de Reus li concedí una beca per ampliar estudis a París. El seu pas per la capital europea de l'art consolidà el seu bagatge artístic i les seves aptituds tècniques.

El 1931 tornà a exposar al Centre de Lectura per presentar els nous treballs, on predominava l'obra pictòrica. Reus descobria una artista: *«Aquesta jove artista ens ha causat sorpresa i admiració per la gran força en fer sentir el moment emocional que amb tanta valentia cerca»*, ressenyà la Revista del Centre de Lectura. La ciutat, representada per les autoritats municipals, li reté un homenatge per l'èxit assolit. Els temes, natures mortes, flors, paisatges i figures, són plasmats amb una paleta àmplia i de traç impressionista on no manca una textura potent dotada d'abundant material. En els seus paisatges traspuja la influència de Mir; la mateixa Magda Folch va expressar sempre la seva admiració per aquell artista que havia conegut i pintat la nostra comarca. Els dibuixos de figures al carbó exposats palesen el domini de l'ofici per capturar el gest humà en la seva naturalitat.

Va contraure matrimoni amb el catedràtic de Filosofia Emili Donato, i la parella es traslladà a viure i a treballar a la ciutat de Figueres, on ella continuà pintant i on presentà la seva segona exposició de teles sota el títol de «Maig 1935». Durant aquests anys coneix Dalí i, d'alguna manera, els treballs d'aquesta època tenen un cert influx surrealista. Els retrats s'interpreten amb un contundent primer pla frontal i també de perfil, i amb un dibuix elaborat, molt preciosista i delimitador.

Viuen els anys de la Guerra Civil a Figueres i, un cop acabada, la família Donato-Folch s'instal·la a Barcelona. La depuració i represàlia franquista sobre el cos de professors de tarannà liberal afectà Emili Donato, que es veié apartat de la seva plaça de catedràtic. Foren uns anys durs i difícils, i la

immediata postguerra marcà un canvi en el treball plàstic de Magda Folch. Les tonalitats fosques hi predominen i li serveixen d'un profund i intens fons on ubicar les figures, perquè cal remarcar que l'activitat artística ajudà la pintora a superar moltes adversitats econòmiques i emocionals d'aquesta etapa.

Magda Folch es presentà a la convocatòria del concurs de la Medalla Fortuny, l'any 1942, i també mostrà diverses obres a l'«Exposició Nacional de Belles Arts», de Barcelona. Exposà a Manresa, on obtingué un èxit de gran ressò. Continuaren les exposicions a Barcelona, Figueres, Reus, Lleida, Girona, Madrid i València, entre d'altres.

Recuperada la plaça docent de Filosofia de l'espòs de l'artista, la família es traslladà a Eivissa. El nou escenari geogràfic on s'emmarca la vida de Magda Folch representa un punt d'inflexió en la seva trajectòria artística. Les seves teles s'omplen d'una llum nova, aquella que posseeix l'aire de l'illa, que impregna les seves retines dia a dia. Aquell esclat de claror li captiva l'esperit i la seva sensibilitat no pot ser aliena a un repte tan estimulant: capturar uns colors plens d'alè que il·luminen les seves obres. *«Fou com si em desprengués d'un vestit hivernal»*, digué l'artista. I plasmà la gent de l'illa, dibuixà retrats i representà el paisatge illenc amb renovades forces, amb una paleta transformada i amb un traç de pinzellada ràpida, contundent i ferma. Segura dels nous treballs, exposà aquella producció a la galeria illenca Enesus. Retornà a Barcelona carregada d'una important col·lecció que novament mostrà, en aquella ocasió a la galeria Syra de la capital catalana. La crítica percebé el canvi de tendència, la renovació de plantejaments plàstics qualificà del tot positivament.

Els anys cinquanta foren de gran activitat. El 1952 exposà a la galeria Syra, de Barcelona, i a la sala Macarrén, de Madrid. Al cap de dos anys, exposà a les galeries Pallarès de la ciutat comtal i a la Sala Municipal de Girona i en altres poblacions de Catalunya. La figura i l'obra de Magda Folch la trobem ja consolidada, i la crítica, a cada nova exposició, destaca el trets més definidors del seu art. El delicat i transparent tractament del color amb infinitat de matisos, quasi imperceptibles i aconseguits a força de treball, que omplen les seves teles, féu escriure a Arnau Puig que *«les coses, per a l'artista, no existirien si no fossin transformables en sensació cromàtica»* i les pintures de flors *«estan plenes d'un ritme humà, d'un mimetisme vital»*, en paraules de J. M. Rodríguez Méndez.

La reeixida llum que contenen les seves obres ha estat remarcada com a la qualitat definitòria del seu estil. I reiteradament la crítica elogià la immensa capacitat de l'artista per copsar i penetrar en el caràcter de la persona quan plasmava una fisonomia, amb un estil de mà àgil, ràpid i segur en què la minuciositat no rau en el detall sinó en l'alè que respira el retrat.

L'any 1960 es traslladà amb la seva família a Tarragona, on s'establí de forma definitiva, i ben aviat exposà a la sala Guàrdias. Docent vocacional, la seva dedicació, gairebé exclusiva, durant aquests anys es circumscribí a l'activitat pedagògica del dibuix i la pintura a l'Escola d'Art de la Diputació de Tarragona. Allí aplicà un renovat mètode d'ensenyament basat en la percepció i en el descobriment de la forma i de l'objecte, més que en el mer aprenentatge de la tècnica del dibuix i la pintura.

Dona d'una envejable vitalitat, continuava pintant quan li vorejava la setantena. En cap moment va perdre aquells dots de reflectir l'ànima en el rostre de les persones, tasca complexa que dominà, i va continuar deixant el seu geni en aquelles flors plenes de tendresa. Una nova producció artística que exposà l'any 1971 i el 1975 a les galeries Syra de Barcelona.

A la seva ciutat nadiua, sempre li ha estat reconegut el gran talent per al retrat, i moltes famílies de Reus disposen d'obres de Magda Folch on són representats els sers estimats. Els mateixos companys artistes li demanaven de plasmar la seva figura sobre la tela, i així pintà Tomàs Olivari, entre d'altres. El seu prestigi de retratista arribà lluny i fou encarregada de pintar la família de l'expresident de l'Argentina, Laureano Gómez, i també el bisbe d'Eivissa sol·licità l'art de la pintora per perpetuar la seva imatge.

Una obra excepcional dins la seva carrera artística fou el retaule de l'altar de la Mare de Déu de Montserrat per a l'església de Sant Joan de Reus, on els escolanets corresponen a retrats de nens de la ciutat.

La reusenca sala Anquin's acollí les dues darreres exposicions de Magda Folch, els anys 1975 i 1979. Davant una obra de plenitud, sòlida i, tanmateix, fresca i amb renovada paleta, la crítica destacà «<la perseverança en la seva persuasiva eloqüència. [...] Com mai, l'autora dóna prova de la ductilitat de la seva capacitat de penetració en el tarannà de la persona retratada: dibuix rigorós, empast intencionat que modela o difumina sàviament les coloracions i els valors de l'obra», digué Salvador Vilaseca en la presentació de 1975.

Solament la Dama de la gran falç l'obligà a abandonar els pinzells, que encara tenien pintura fresca quan se endugué l'artista, en plena activitat, l'any 1981. Ens queden les seves obres com a testimoni de la seva personalitat artística, d'una vida dedicada a la pintura i al dibuix amb genialitat i rigor, i també resta el seu record en la memòria dels nombrosos alumnes, que guarden nítides les traces del seu mestratge abocat amb temperament vitalista, generós i comunicatiu.

L'any 1986, la Fundació 'la Caixa' organitzà a la sala de Tarragona una exposició antològica de l'obra de Magda Folch, un emocionant i exhaustiu recorregut per totes les èpoques de la seva creació «poètica», perquè la llum, el color, la forma, el gest, interpretats per la seva mà amb valentia i sinceritat, foren la plasmació dels seus impulsos més íntims i personals.

L'exposició homenatge al pintor tarragoní Tomàs Olivar, l'any 2005, estava presidida pel retrat de l'artista realitzat per Magda Folch l'any 1980.

PUYOL TORRES, Carme, *Miralls de Lluna. Dones als espais urbans de Reus*. Ajuntament de Reus, 2008

Martina Castells i Ballespí
Lleida, 1852 – Reus, 1884
Doctora en medicina

El 23 de juliol de 1852 naixia Martina Castells a la ciutat de Lleida en el si d'una família amb una llarga tradició mèdica. Besnéta i néta de metges, el seu pare també va exercir la medicina i els seus tres germans estudiaren la ciència de Gal·lè. Ella sentí així mateix la vocació pels estudis superiors de Medicina i va aconseguir el grau de doctora. Però arribar-hi no li va ser fàcil, tot i el suport d'una família liberal que sempre considerà la vàlua i el dret de la seva filla a accedir a la mateixa universitat que els seus germans.

La legislació i l'esperit liberal que sorgí arran de la Revolució de 1868 possibilità a les dones l'accés a l'ensenyament secundari i superior, els obrí les portes dels instituts i de la universitat. Cal dir, però, que aquest pas endavant no significà una plena igualtat i s'acompanyava de condicionaments i tràmits complexos. Així, les dones que volien accedir a la matrícula universitària havien de tenir el consentiment i autorització del mateix Ministeri de Foment, que analitzava cada cas, i el mateix tràmit havien de passar per rebre el dret a l'examen de llicenciatura i al de doctorat.

El debat sobre l'educació de la dona va ser una qüestió de primer ordre que abordaren des de diferent perspectiva les més variades ideologies. Però ja eren irreversibles les passes fetes a través de les mesures més progressistes que havien arribat de la mà de polítics demòcrates més radicals i d'institucions d'inspiració krausista, regeneracionista; i també de teories procedents del socialisme i l'anarquisme que, reunits a Saragossa en el Congrés de la Internacional Socialista el 1872, reivindicaven la llibertat i la intel·ligència de les dones per a tot tipus de formació. En l'ideari col·lectiu s'estava incorporant progressivament el dret i la capacitat de la dona per a la formació superior, malgrat que les reformes polítiques de la Restauració van voler fer marxa enrere.

Martina Castells, tot i que havia patit una malaltia ocular en l'adolescència, era una jove tenaç i de gran inquietud, i en aquesta conjuntura va matricular-se a l'Institut de Batxillerat de Lleida l'any 1874. Els seu expedient fou brillant i destaca en les assignatures de ciències, i en matèries com la gramàtica i el llatí obtingué la qualificació de notable. En aquests anys ja s'albirava la seva vocació per la medicina, i el mateix mes de juny de 1877 en què acabà el batxillerat inicià els tràmits administratius previs per aconseguir les autoritzacions pertinents per poder-se matricular a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. La seva proposta era, en aquell moment, insòlita. Solament l'havien precedida Elena Maseras i Ribera, que s'havia matriculat a la Facultat de Medicina de Barcelona el 1872, i Dolors Aleu i Riera, que s'hi matriculà el curs 1874. Aquestes tres dones catalanes, mogudes per una ferma independència i afany de superació, foren les pioneres, les primeres a ingressar a la universitat i obtenir el títol de llicenciatura i, en el cas de Dolors Aleu i Martina Castells, les primeres a tenir el grau de doctorat de tot l'Estat espanyol.

La seva fou una decisió presa a contracorrent, una transgressió del rol que un ideari força arrelat atribuïa a les dones dins la societat i que es circumscrivia a l'espai domèstic i familiar. En efecte, la incorporació d'aquestes tres dones al món dels estudis superiors de Medicina va estar acompanyada d'una intensa polèmica mediàtica i també en els fòrums polítics, intel·lectuals i científics de l'època. Els arguments contraris tenien diversos fronts i, a voltes, arribaven a ser insultants i amb grans dosis de menyspreu. Un de força estès era la consideració que el paper més important de la dona era la cura de la llar, els fills i el marit, i que la seva formació havia d'adreçar-se solament a aquest objectiu. Una altra argumentació estava basada en la «pèrdua del pudor» de la dona en el seu camí de formació en els estudis superiors de Medicina, atès que treballar amb un cos nu suposava un atemptat contra la decència femenina, raonament que posa de manifest la doble moral, ja que els treballs d'infermeria, també en contacte amb el cos humà, eren exercits en exclusiva per dones. S'arribà a posar en qüestió la dignitat i integritat moral de les dones que s'havien atrevit a accedir a la Facultat de Medicina. Altres

teories s'embranchaven en raonaments d'aparent tall científic arguint la presumpta i tòpica inferioritat intel·lectual de la dona per raons d'anatomia cerebral. Tot valia per dissuadir les dones d'endinsar-se en un món socioprofessional elitista i masculí.

Però també es feren sentir veus favorables, i aquí cal destacar el paper de tres metges i professors de la Universitat de Barcelona, Josep de Letamendi (1828-1897), Joan Giné i Partagàs (1835- 1903) i Narcís Carbó de Aloy (1826-1890). Ells defensaren públicament l'assistència de les estudiants a la facultat, les incorporaren a les seves investigacions i publicaren els seus treballs universitaris. Aquesta actitud positiva els posà en el punt de mira de múltiples atacs d'altres col·legues dels quals reberen dures crítiques amb l'afany de desacreditar-los i amb un llenguatge que ratllava l'insult i amarat d'un ranci masclisme conservador. Fou una lluita dialèctica que quedà reflectida, sobretot, a la premsa mèdica de Madrid. La postura dels professors de la Universitat de Barcelona tenia un discurs de caràcter igualitari i de respecte a la seva llibertat de decisió. Ells desmuntaren els arguments de caire moral i els de caire científic amb contundència basant-se en conviccions ètiques d'equitat i en els seus propis estudis al voltant de la fisiologia i l'anatomia humana, i afirmaren que la dona té les mateixes capacitats intel·lectuals que l'home i per això mereixia igualtat d'oportunitats a l'hora d'accedir als estudis universitaris.

Enmig d'aquest context controvertit, Martina Castells continuava assistint a les classes de la Facultat de Medicina, on no trobà cap tipus d'actitud adversa entre els companys, com explicà el doctor Letamendi: *«que contraste entre la conducta de estos jóvenes estudiantes, liberales espontáneos, y la de no pocos redentores del país, cuyo liberalismo se conturba ante la sola imaginación que una mujer aspire a salirse de aquella histórica trilogía de la cuna, la cocina y el punto de media.»* Martina Castells va acabar els estudis a Barcelona al juny de 1881, i va haver de demanar una nova autorització per fer l'examen de llicenciatura. Una instància que no rebé resposta fins deu mesos després, una dilació extrema que la metgessa, de forma valenta i reflexiva, qualificà d'«anómala y ilegal», i argumentà que era fruit de *«la ignorancia y de la superstición»*, tal com expressava en la carta de reclamació al Ministeri d'Instrucció Pública, i en la qual anava més enllà del seu cas particular i demanava que l'autorització es fes extensiva i normalitzada *«sin distinción de sexo [...] a todo el que haya satisfecho el pago de los derechos establecidos y aprobado las asignaturas que la ley exige para obtener el título profesional.»* Una lúcida consciència personal i col·lectiva i l'expressió que s'estava negant a les dones l'accés directe a un dret que els seus companys homes exercien lliurement.

Decidí fer el doctorat, que en aquells moments solament podia cursar-se a Madrid, i va elaborar la tesi, sota la direcció del doctor Letamendi, amb el títol d'«Educación física, moral e intelectual que debe darse a la mujer para que contribuya en grado máximo a la perfección de la Humanidad», que es troba inèdita a l'Arxiu Històric de la Universitat Central de Madrid. En la memòria llegida en l'acte d'investidura com a doctora començà afirmant el seu convenciment del paper actiu que havia d'adoptar la dona i no amagà que les seves conclusions tindrien «ilustres adversarios». Féu un recorregut històric per les condicions de discriminació que havien viscut les dones i valorà positivament el canvi progressiu que s'albirava en el nostre país a remolc d'actituds més obertes a Europa i als Estats Units. Analitzà la relació entre educació i felicitat individual i col·lectiva. Considerà l'accés de les dones a l'educació com una font de progrés social i també com un factor favorable per a l'exercici de professions qualificades i, per tant, per aconseguir una independència econòmica. Pel que fa a la formació escolar de les nenes i noies, també donà una rellevància especial a la higiene, com a primeres destinatàries i com a curadores de la família, i també apuntà la importància en la formació femenina del coneixement dels principis de la física i la química, les ciències naturals, així com la dietètica i la pràctica de la gimnàstica, entre els altres continguts bàsics de lectura, escriptura i matemàtiques. La defensa de la tesi doctoral tingué lloc el 9 d'octubre de 1882. La qualificació del tribunal, format per cinc membres, fou d'aprovat per unanimitat. No volem entrar en la controvèrsia suscitada entre aquells que diuen que Martina Castells fou la primera doctora i els que diuen que ho fou Dolors Aleu. Tres dies separen l'examen de la doctora Aleu (6 d'octubre) del de la doctora Castells, una dada sense rellevància davant dos actes acadèmics de gran importància, davant dues dones d'una gran talla intel·lectual.

Aquella situació inèdita plantejà un altre llarg debat de to clarament discriminatori al Consell d'Instrucció Pública: el dret a exercir lliurement la professió. El resultat fou una indefinició total. No se les autoritzava a l'exercici en organismes públics, però tampoc no se'ls prohibia de forma taxativa l'exercici en altres àmbits. Un silenci que va permetre a les dues doctores d'exercir la professió de manera privada. La brillant carrera d'aquestes dones pioneres va suscitar controvèrsies governamentals, tot i que eren una excepció dins el món universitari. El rei Alfons XII cedí davant les fortes pressions dels membres més retrògrads de la classe mèdica i, per Reial Ordre de 16 de març de 1882, va disposar que «*se suspende en lo sucesivo la admisión de las Señoras a la Enseñanza Superior*», tot i que l'any següent una nova ordre permetia a les dones que ja estaven matriculades en instituts de batxillerat o en facultats universitàries poder continuar els estudis i obtenir el títol corresponent, però en cap altre cas. Es tractava de posar traves a l'accés de les dones a la universitat, una clara mesura dissuasiva. Però el camí estava obert i moltes dones insistiren a exercir el dret negat i des del Ministeri d'Instrucció Pública es van veure obligats a donar autoritzacions, si bé de forma unipersonal i excepcional, a diverses estudiants. Hauria d'arribar l'any 1910 perquè una dona pogués matricular-se lliurement en qualsevol estudi universitari.

Martina Castells es va casar amb Antoni Constantí i s'instal·laren a Reus, on ell tenia una plaça de metge a l'Institut Pere Mata. Junts obriren una consulta a la ciutat, on la doctora exercí com a ginecòloga i pediatra. Arran del seu embaràs va patir una greu malaltia renal que es complicà fins al punt de provocar-li la mort. Fou el dia 21 de gener de 1884. Una mort prematura, una vida truncada en plena joventut, la tràgica paradoxa d'una dona que precisament havia dedicat totes les seves capacitats a la ciència de la vida per excel·lència. La figura de Martina Castells, tot i la seva curta carrera professional, fou reconeguda públicament: La Gaceta de los Hospitales la qualificà de «*distingida sacerdotessa de Esculapio*», La Ilustración de la Mujer li va dedicar una extensa nota necrològica i la revista La Independencia Médica es va fer ressò de la notícia i lamentà aquella pèrdua perquè la jove metgessa «*tenía ante si un futuro brillante*. >>

PUYOL TORRES, Carme, *Miralls de Lluna. Dones als espais urbans de Reus*. Ajuntament de Reus, 2008

Teresa Miquel i Pàmies
Reus, 1900-1988
Professora d'idiomes

La seva escolarització fins als 16 anys la visqué al col·legi que regentava Teresa Mallafrè, una escola privada, laica i que ensenyava en català, una de les primeres que ho féu a la ciutat. El sòlid bagatge lingüístic de la seva formació i la seva innata capacitat per a l'aprenentatge i el coneixement de les llengües la portà a estudiar llatí, grec, anglès i francès, llengua que perfeccionà a l'Institut Francès de Barcelona i també en la seva llarga estada a Tolosa de Llenguadoc.

Alhora, es lliurà a l'estudi de la seva pròpia llengua. Durant la II República, un moment en què fou possible la cooficialitat del català, es normalitzà l'ús de la llengua pròpia i també assolí la normalitat l'estudi i l'aprenentatge de la llengua en tots els nivells de l'educació. Per dur a terme un sòlid programa d'ensenyament s'organitzaren cursos intensius i es convocaren exàmens per accedir al cos de professors de llengua catalana. En aquest context, l'any 1933, Teresa Miquel es presentà als exàmens convocats per la Universitat Autònoma de Barcelona per tal de formar part del cens de professors de català de la Generalitat de Catalunya, i rebé el títol de professora pel Mestre Pompeu Fabra. El seu mestratge s'inicià al Centre de Lectura amb classes de francès i de català.

Acabada la Guerra Civil, totes les consecucions en matèria lingüística assolides durant la II República s'esvaïren de cop. Un dels objectius del nou règim fou la intensa activitat legislativa repressiva, sancionadora i esporuguidora per tal de fer desaparèixer la llengua catalana de l'àmbit oficial i públic i, en molts casos, del privat i familiar. Per tant, la prohibició de l'ús de la llengua a qualsevol nivell d'educació i la total prohibició de publicar en català, durant els primers anys del franquisme, provocaren una absència pública pràcticament absoluta del nostre idioma. Aquesta imposició conduïa al camí de l'analfabetització dels catalans en la pròpia llengua i al perill de l'empobriment i deteriorament de l'idioma. Tanmateix, en aquesta etapa de forçada penúria i desert cultural del català, moltes persones no volgueren renunciar a la seva llengua i a la seva difusió, i constituïren una ferma resistència cultural amb actuacions individuals o a partir de petits grups, sempre des de la reserva i la clandestinitat.

A Reus, Teresa Miquel era una d'elles. A casa seva, al carrer de Santa Anna, impartia classes de llengües: francès, anglès... i català de forma indirecta, ja que, segons el testimoni de Ramon Amigó, *«el català l'anaven aprenent a partir de les observacions seves damunt dels escrits que li sotmetíem a consideració. L'Arnavat [Josep M.] i jo havíem anat adquirint molts coneixements de llengua catalana a partir d'una relació estreta i continuada amb ella, iniciada el 1939, com a alumnes seus de francès.»*

Aplegada amb un grup d'escriptors i reusencs resistents: Xavier Amorós, Josep Iglésies, Ramon Amigó, Rafael Vilà, Josep M. Arnavat, Antoni Correig, Josep Miquel..., amb l'amical lideratge de Joaquim Santasusagna, organitzaven conferències i lectures a l'aire lliure, en diversos llocs de la geografia propera a Reus, i sota l'aparença d'una excursió, s'amagaven actes culturals amb conferències i lectures d'autors catalans on no mancaven les aportacions dels escriptors locals; eren els <<maquis de la poesia», com se'ls coneixia. Teresa Miquel també assistí a uns clandestins Jocs Florals organitzats per Enric Prats al mas de la Bassa del Just, durant dos anys consecutius (1946 i 1947), i al funeral, gairebé secret, oficiat a l'església de Sant Joan arran de la mort de Pompeu Fabra el 25 de desembre de 1948.

Paral·lelament exercia de professora de grec i llatí a l'Acadèmia Cisneros, al carrer de Sant Joan, i llengua francesa a l'escola de Doña Maria Cortina i al Centre de Lectura. Però la seva gran passió fou sempre l'ensenyament de la llengua catalana, com li versà Antoni Correig en el poema «Teresa Miquel»:

«Perquè l'esperit sigui, hi ha idiomes;
i entre ells, el nostre, que us té el cor robat.

Descobrint més i més el seu esclat,
seguíu el vol de catalanes plomes.»

I ho féu de forma oberta al públic, per primer cop des dels anys de la II República, el 1958, al Centre de Lectura de Reus, institució cultural a la qual estava força vinculada des de la seva reobertura el 1948. Comptava amb escassos materials, dos de mítics de l'època: Gramàtica catalana de Josep Miracle i Exercicis de gramàtica catalana de Jeroni Marvà, amb la posterior aportació de Signe. Normes pràctiques de gramàtica catalana d'Albert Jané (1962). L'escassetat quedava suplerta pel seu innat entusiasme, per l'extens coneixement de la llengua i per la seva dilatada experiència pedagògica: «tenia el do de la concreció i el sintetisme en les seves exposicions», diu Amigó. Si el consentiment d'aquestes classes podia semblar una flexibilitat i condescendència del règim vers la nostra llengua, res era més lluny de la realitat, puix que, a tall d'exemple, els mateixos anys, el governador civil exercia una forta pressió davant els impressors reusencs i els recordava la prohibició d'imprimir res en català, ni tan sols impresos de caire privat. A contracorrent de la situació vigent, els cursos de català al Centre de Lectura van tenir continuïtat, mercès a l'empenta de Teresa Miquel i d'altres professors com Robert Miralles, Maria Vallverdú i Mercè Totosaus, que treballaven amb l'intim convenciment que calia normalitzar i recuperar la dignitat de la llengua pròpia i calia difondre-la a través de l'ensenyament. Ho sentien com una militància activa, com un compromís amb la llengua que es pretenia abolir.

El viu interès de Teresa Miquel per tal que la llengua catalana, en els seus diferents registres, tingués un alt nivell de correcció, la portà a revisar els pocs articles en català que sortien publicats a Reus, *Semanario de la Ciudad*, on també col·labora amb una columna-llicó setmanal titulada «Parleu bé, escriviu millor» (1964-1966), que aviat comptà amb la complicitat de Ramon Amigó. També es va encarregar de la tasca correctora dels articles en català de la *Revista del Centre de Lectura* i revisava els textos d'autors com Josep Iglésies, Mossèn Muntanyola, Oleguer Huguet...

Els anys seixanta foren de gran intensitat docent del català per a la professora Miquel. L'any 1964, animada per Joan Triadú, d'Òmnium Cultural de Barcelona, endegà junt amb Ramon Amigó un programa d'ensenyament del català per correspondència i hi implicà altres professors reusencs. Els movia l'afany de donar la possibilitat de conèixer la pròpia llengua allà on hi hagués persones interessades. Els riscos de ser acusats de subversius encara existien i, per fer viable la iniciativa, es vincularen a la prioral de Sant Pere dins el Fòrum Joventut, com a Secció d'Estudis, gràcies a l'actitud receptiva i favorable de mossèn Andreu Tomàs. Era una activitat sense precedents, sense models. Per fer àgils i eficaços aquests cursos a distància, calia una feina prèvia de preparació dels materials didàctics: redacció de la teoria gramatical, distribució dels temes, els exercicis, la selecció de fragment literaris... Teresa Miquel s'hi lliurà, abocant incansable tot el seu bagatge lingüístic i la seva capacitat sintètica en l'estructuració del curs de català, i al seu costat Ramon Amigó plantejava els exercicis i triava textos literaris. L'edició fou en ciclostil i anònima, sense el vistiplau de la censura prèvia. No es tenia la seguretat d'obtenir el permís i la seva difusió era del tot necessària. En nou anys d'aquesta tasca docent, Teresa Miquel fou la instructora de prop d'un centenar d'alumnes inscrits als cursos per correspondència, escampats per una àmplia zona geogràfica propera. S'escauen aquí les paraules que li va escriure el poeta J.M. Arnavat i Vilaró:

«La ignota mà que duu els destins fervents
us escollí perquè infantéssiu ments
fidels, i les nodríssiu de virtut.
I pròdiga en el Seny, i alhora humana
en el cor-sereníssima harmonia
coronada d'amor- nodriu encara.>>

El reconeixement de la seva tasca, que exercí sempre de forma lliurada i generosa, i amb una fidelitat inflexible a la llengua pròpia, li arribà des de diverses institucions. La Comissió d'Ensenyament

d'Òmnium Cultural l'homenatjà en tres ocasions durant els anys 70; el Centre de Lectura de Reus la nomenà sòcia d'honor durant la diada de Sant Jordi de 1980, en un acte en què Xavier Amorós recordà que «Teresa Miquel ha vetllat la nostra llengua i ho ha fet sense claudicacions, ni debilitats. Durant molts anys va ser l'única mestra de català dintre de l'anormalitat de la persecució, amb el rigor, amb l'exigència que eren necessaris per a la supervivència.» També l'Ajuntament reusenc va voler remarcar la seva consideració vers Teresa Miquel i va donar el seu nom a una escola d'ensenyament primari de la ciutat, l'any 1985.

Aquells que la conegueren com a mestra coincideixen a dir que era una dona disciplinada, enèrgica, incansable, conscientment escrupolosa i primmirada, exigent en tot allò que es referia a la llengua. Tanmateix, la seva rectitud docent era expressada amb elegància i cortesia, i tota la seva humanitat i el seu bagatge cultural es desvetllaven en les converses amb els seus alumnes sobre molts temes pels quals manifestava un viu interès: «vam adquirir una formació integral», ens diu el que fou alumne i després col·laborador i amic, Ramon Amigó.

La seva vida, d'una longevitat serena i lúcida, va acabar el dia 18 de juny de 1988. Se n'anava «una noucentista», com l'anomenaren Ramon Amigó i el Guaita en sengles columnes-comiat al Reus Diari, una dona marcada per «*la passió per la feina ben feta i per la terra on va néixer.*» Va ser, amb paraules del mateix Amigó, «*una autèntica apostolessa de la llengua catalana a la nostra ciutat, un illot de catalanitat, que no va interrompre mai l'ensenyament del català.*»

A títol pòstum, en reconeixement de la seva tasca docent i de la seva trajectòria com a defensora de la llengua catalana, li va ser concedida la Medalla d'Or de la Ciutat, el 1994, i la seva personalitat és recordada, des de l'any 1999, a cada convocatòria del Premi de Sociolingüística Teresa Miquel, iniciativa de la Regidoria de Política Lingüística de l'Ajuntament de Reus i el Centre de Normalització Lingüística amb l'objectiu de promoure idees i projectes encaminats a potenciar l'ús de la llengua catalana en qualsevol àmbit.

PUYOL TORRES, Carme, *Miralls de Lluna. Dones als espais urbans de Reus*. Ajuntament de Reus, 2008

Regina Figuerola Rebull
Reus, 1918 – 1937
Bibliotecària

La curta trajectòria vital de Regina Figuerola transcorre tota a Reus, ciutat on va néixer, on va estudiar, on va treballar i on precoçment li fou arrabassada la vida.

Era filla de Josep Figuerola Barberà, empresari d'un taller de pintura i decoració, i de Regina Rebull Torroja, modista de professió que muntà un taller de confecció de vestits de dona, i que era germana de l'escultor Joan Rebull. El matrimoni tingué tres fills més: Maria, tres anys més gran que Regina, Josepa i Josep Maria, més petits.

La família quedà truncada sobtadament per la mort del pare, l'any 1930, quan tenia 53 anys. Tot i les dificultats econòmiques que suposava a l'època una situació de viduitat, la mare, va tirar endavant la seva família amb el fruit del seu treball i volgué que les seves filles i el petit Josep Maria continuessin estudiant i seguissin la seva vocació professional.

La jove Regina, dotada d'una especial habilitat per al dibuix, estudià a l'Escola-Taller d'Art de Tarragona que codirigia el seu oncle Joan Rebull des de la seva creació l'any 1934. Alhora, ajudava en el taller de la seva mare i també s'incorporà a la biblioteca del Centre de Lectura en tasques d'auxiliar.

El nom de Regina Figuerola ha quedat vinculat per sempre al Centre de Lectura de Reus, a la seva biblioteca, una entitat i un servei de primer ordre que havien marcat una fita en el panorama cultural de la ciutat des de mitjan segle XIX. La biblioteca i la subscripció a diversos diaris era un dels objectius principals de la nova entitat; podríem dir que era la seva columna vertebradora, tal com consta al seu primer reglament, redactat l'any que es va crear, el 1859. La lectura era considerada com un important instrument de culturització, com ho prova el fet que les adquisicions i les donacions de llibres foren constants i enriquien considerablement el fons bibliogràfic de l'equipament cultural en pocs anys. Des de 1897, a la nova seu del carrer Major, el que havia estat casalici dels marquesos de Tamarit, comprat i donat a l'entitat per Evarist Fàbregas l'any 1916, la biblioteca va veure incrementat el pressupost any rere any, i esdevingué un espai rellevant dins l'entitat cultural, moblat amb taules i prestatgeries de gran qualitat i disseny. Només per donar una dada força significativa, el 1923 els usuaris arribaren a 17.571. La biblioteca del Centre de Lectura s'havia convertit en una de les principals de Catalunya.

Sota la vocalia de Pere Cavallé i Pi, que considerava que el servei bibliotecari era cabdal a l'entitat, l'any 1935 s'amplià l'horari de la biblioteca, que abastava de 10 a 1 del matí i de 2 a 10 del vespre, i que incloïa els diumenges; a més es veia com a prioritari tenir al dia la catalogació dels llibres que hi entraven per tal de posar-los a l'abast dels socis lectors i dels estudiosos al més aviat possible. En aquest context trobem la jove Regina Figuerola exercint d'auxiliar de la biblioteca del Centre de Lectura. Hi va treballar de forma intermitent, fins que al maig de 1936 la directiva del Centre de Lectura decidí que la jove s'incorporés de forma continuada com a auxiliar del servei de biblioteca, ja que treballava *«molt a satisfacció dels seus superiors»*, com es llegeix a les actes de la directiva de 18 de maig de 1936. Això mostra el treball eficaç i diligent de la jove en la seva tasca a la biblioteca de l'entitat.

Les qualitats de Regina Figuerola havien de ser prou manifestes, atès que el Centre de Lectura exigia a les auxiliars de la seva biblioteca una preparació i una cultura de bon nivell. Així, a l'acta del concurs per a la provisió d'una plaça per a auxiliar de biblioteca convocat l'any 1934, consten les proves per les quals havien de passar les aspirants. La primera consistia en un qüestionari de cultura general; la segona era un dictat en català del llibre *Obres socràtiques menors*, del qual, a més, havien de fer un comentari escrit; la tercera era una traducció del francès; i la darrera consistia en la redacció d'una carta d'agraïment a un suposat donant de llibres i d'una altra en què s'instava un hipotètic lector a la devolució d'un llibre dels fons de préstec; finalment, les concursants havien de buscar un llibre concret a les prestatgeries de la biblioteca i classificar-ne cinc.

Durant els primers mesos de la Guerra Civil, el Centre de Lectura continuà tenint una vida corporativa amb una relativa normalitat. El servei de la biblioteca continuava sota la vocalia de Pere Cavallé i Pi, que vetllava perquè el seu funcionament no es veiés afectat per la situació bèl·lica i l'estretor del pressupost. La Junta Directiva acordà donar entrada franca a la biblioteca a tots els reusencs i les escoles obriren la matrícula; les seccions seguiren organitzant les seves activitats i les reunions periòdiques de la directiva van ser regulars i no es van interrompre fins al setembre de 1938. Foren temps trasbalsats en què el Centre de Lectura maldà per seguir actiu i va mantenir la seva independència en una nova i difícil situació. Els intents de les noves autoritats municipals de canviar la trajectòria de l'entitat foren neutralitzats per la bona entesa, els acords dels directius amb el Comitè Antifeixista que governava la ciutat.

Tanmateix, el curs de la guerra virà cap una direcció inesperada; els bombardeigs sobre la població civil es convertiren en una pràctica usual de l'aviació de l'exèrcit rebel formada pels avions bombarders del govern feixista d'Itàlia i el nazi d'Alemanya, que assetjaven Catalunya des de l'illa de Mallorca, en mans dels revoltats. Era una tàctica bèl·lica que agredia la moral i els béns materials de les poblacions de reraguarda. Reus patí el primer bombardeig el 9 d'abril de 1937; vora seixanta bombes caigueren a la zona del camp d'aviació i l'hort d'Olives. Aquell fet omplí de pànic i desconcert els habitants del municipi. El so de les sirenes alertant la proximitat d'avions enemics es convertí en un malson quotidià per a la població de la reraguarda. El perill es veia palpable, se sentia molt a prop. Efectivament, el tercer bombardeig caigué directament sobre la ciutat i afectà l'estació del Nord i el Reus Deportiu, si bé no hi hagué víctimes mortals. Tot i la situació extrema, la ciutat intentava continuar vivint en un ambient de certa normalitat.

El Centre de Lectura mantenia les portes obertes i la seva biblioteca seguia donant servei diari. El dia 17 de setembre de 1937, a tres quarts i mig de vuit del vespre, Regina Figuerola estava treballant a la seva taula, qui sap si elaborant alguna fitxa bibliogràfica, qui sap si servint algun llibre en consulta o fent un préstec, o endreçant llibres, quan campanes i sirenes van donar el toc d'alerta. Ella s'afanyà a retornar acuradament els llibres a les prestatgeries i no va ser a temps de res, una bomba impactà de ple en una ala de l'edifici, a la zona de la biblioteca on es trobava la bibliotecària. La seva germana Maria acudí al Centre intuïnt el pitjor i ella mateixa ajudà a desenrunar per alliberar el cos de la Regina. La contundència de la deflagració havia ferit greument la jove, que encara fou atesa in extremis a la farmàcia del carrer Major i, minuts després, pel doctor Ibarz, però el seu cos no va poder resistir les mortals ferides que acabaren amb la seva vida. Aquella bomba es va endur una dona que *<<tenia solament 19 anys, era una noia que tenia un tracte molt amable i un rostre angelical amb dues llargues trenes que accentuaven la seva joventut>>*, tal com la descriu un testimoni, aleshores un jove usuari de la biblioteca.

Era el primer bombardeig que produïa víctimes entre la població. Va fer el seu macabre recorregut travessant en diagonal la ciutat; afecta vora cinquanta edificis i provocà la mort de deu persones i al voltant de trenta ferits. La Guerra Civil espanyola va ser el primer conflicte del segle XX en el qual va aparèixer de forma generalitzada el bombardeig de ciutats i de la població civil, un fet que vulnerava el conveni internacional de la Haia de 1923, que prohibia i deslegitimava aquest tipus d'atacs. La violació d'aquestes normes, efectuada en el transcurs de la guerra de 1936-1939, havia de convertir-se en una pràctica habitual durant la subsegüent confrontació mundial i els posteriors conflictes bèl·lics a tot el planeta.

La consternació ciutadana fou immensa. L'Ajuntament de Reus convocà una sessió extraordinària per condemnar el fet i deixar constància del seu condol a les famílies afectades, a les quals donà suport eximint-les del pagament de les despeses funeràries, oferint una corona a les víctimes i disposant l'assistència de la banda municipal al seguici del funeral. L'enterrament va constituir una sentida manifestació de dol amb una participació massiva. Per acord exprés de la Junta Directiva del Centre de Lectura, tots els seus components anaren a acompanyar Regina Figuerola i li dedicaren una corona de flors com a acte de recordança i reconeixement de la seva tasca.

El fet també causà una gran commoció a la capital catalana on s'endegà una campanya de rebuig expressada en un manifest signat per un grup d'artistes i escriptors catalans i publicat a *La Vanguardia*

de 1 d'octubre de 1937 en què es feia referència a Regina Figuerola: «*La bibliotecaria murió en el cumplimiento de su deber. La cultura tiene también sus víctimas heroicas*», i en el qual es blasma la destrucció d'una institució cultural, «noble hogar de la inteligencia y la cultura que ha sido maltratada y casi destruída por la aviación facciosa». Des del diari es féu una crida de solidaritat vers el Centre de Lectura: «*Catalunya no puede dejar abandonados a los reusenses en esta tragedia. [...] Invitamos a todos los catalanes a unirse a nosotros para ayudar a reconstruir su Centro*». La Presidència de la Generalitat de Catalunya, la Conselleria de Cultura i el Ministeri de Treball i Assistència Social de la República van adreçar a Reus una significativa quantitat de diners per refer les parts més malmeses pel bombardeig. El president del Centre de Lectura, Pere Balaguer, féu pública la voluntat de reconstruir l'entitat «perquè la idea destructiva fracassa si xoca amb la voluntat serena de tot un poble sensible a la perfecció de l'esperit».

Amb posterioritat a la Guerra Civil, el Centre de Lectura i la seva biblioteca tornaren a reobrir les portes. L'any 1968 la Junta Directiva de l'entitat, sota la presidència de Josep Blanch i Massó, decidí fer un acte d'homenatge en memòria de la jove bibliotecària víctima del bombardeig de 1937 dedicant-li una de les sales de lectura i consulta de la biblioteca. El seu nom plasmat sobre fusta, desperta la curiositat del visitant observador, així la periodista Margarita Rivièrre, quan visità la biblioteca del Centre de Lectura s'hi fixà i es va emocionar en conèixer la trista història de la jove bibliotecària.

El gran rètol on avui llegim «Sala Regina Figuerola» presideix un espai que li va ser propi, potser el més propi i estimat de la seva curta existència.

PUYOL TORRES, Carme, *Miralls de Lluna. Dones als espais urbans de Reus*. Ajuntament de Reus, 2008

